

Ervalla - med rötter i medeltiden

Ervalla finns i det sydvästra hörnet av landskapet Västmanland. Ervalla socken nämns första gången i ett pergamentsbrev (dåtidens papper) 1415, alltså för mer än 600 år sedan. Hur länge den då funnits som en egen enhet vet man inte. Troligt är dock att socknens tillkomst har ett nära samband med Ervalla gård och det jordagods den bildade tillsammans med de gårdar som fanns i trakten. Om dess tillkomst och tidigaste omfattning vet man lika litet som om socknens tillkomst.

Socknen begränsas i väster och i söder av Järleån vilken samtidigt är landskapsgräns mot Närke. I norr och öster bildas gränsen av räta linjer mot Lindesberg och Näsby och bildar på så sätt en rektangel, förutom en utstickande kil i sydost längs ån fram till sjön Väringen. Denna kil upptas helt av gårdar som en gång tillhörde Ervallagodset.

Landskapet Västmanland var indelat i ”hundaren”, senare härad, och den västra halvan av landskapet utgjordes av Åkerbo hundare. Hundaret hade både militär och rättslig betydelse. Åkerbo hundare var jättestort till ytan, vilket tyder på att området var glest befolkat rätt långt fram i medeltiden. Vi kan därför tänka oss att detta område omfattar, från Köping i öster till Ervalla och Lindesberg i väster, från Arboga i söder till Ramsberg och Gunnilbo i norr. Området innefattade stora glesbygder och obebodda trakter och blev allt vildare ju längre västerut och norrut man kom. Fornfynden är få och fasta fornlämningar från äldre tid än järnåldern saknas från Ervalla.

Administrativa indelningar

Först 1640 bildades Fellingsbro härad, bestående av Fellingsbro, Näsby och Ervalla socknar. Från slutet av 1500-talet, den tid då de äldsta domböckerna finns

Denna artikel är till stor del skriven av Matz-Ola Cajdert och till viss del kompletterad av Claes Lindblom

bevarade, höll man särskilt ting för dessa tre socknar. De har i de tidigaste kamerala handlingarna från 1500-talet en särställning på så sätt att de företrädesvis upptas i samma sammanhang som Linde och Nora bergslager och i ett närmare samband med Närke än övriga delar av Åkerbo härad. Redan här kan man därför ana ett framtida Örebro län.

Länsindelningen kom till 1634 och västra Västmanland, d.v.s. Lindesberg och det blivande Fellingsbro härad kom att räknas till det då bildande Närke-Västmanlands län. I kyrkligt hänseende bestod tillhörigheten till Västerås stift. Denna administrativa tillhörighet kom att gälla för Ervalla fram till 1952. Då bildades Axbergs kommun ab Axbergs, Hovsta och Kils församlingar i Närke samt Ervalla församling i Västmanland. I kyrkligt hänseende överfördes Ervalla från Näsby till Axbergs pastorat och till Strängnäs stift 1962.

Västmanlandsdelen av Örebro kommun

Ar 1972 uppgick Axbergs kommun i Örebro kommun. Processen fullbordades vid årsskiftet 2002 då Axbergs, Hovsta, Kils och Ervalla församlingar sammanslogs till Axbergs församling. Trots att Svenska kyrkan vid denna tidpunkt var skild från staten, medförde sammanslagningen att även Ervalla slutgiltigt försvann som eget administrativt begrepp i folkbokförings- och territoriellt hänseende. En enhet som funnits sedan medeltiden hade därmed utplånats i de flesta officiella sammanhang. Ervalla socken kan numera definieras som ”den del av Axbergs församling som ligger norr och öster om Järleån”, eller ”västmanlandsdelen av Örebro kommun”

I Sverige avskaffades kyrksocken och sockenkommunen som administrativ enhet vid kommunreformen 1862, medan jordregistersocken fortsatte att användas fram till fastighetsdatareformens genomförande åren

1976–1995. Därefter förändras inte sockenin- delningen. Trots att socknen inte längre är en aktiv administrativ enhet har sockenindel- ningen än idag många tillämpningar, bland annat som registreringsenhet i historiska arkiv, och ligger till grund för de distrikt som inrättades i Sverige 2016.

år 1500 ett stenhus eller borgbyggnad. Någon militär betydelse hade inte gården, den funge- rade främst som en statussymbol för ägaren och säger på s sätt något om den betydelse man fäste vid gården. Stenhuset revs på 1760- talet och idag finns endast två stora källarvalv från den tiden.

Den här kartan är från 1688. Kan du se var i Ervalla den är hämtad ifrån?

Ervalla gård och ätten Roos av Ervalla

Ervalla gård och dess ägare har spelat en stor roll i socknens historia. Gården var under sen medeltid och fram till slutet av 1500-talet centrum, eller ingick i, ett av de största gods- komplexen i dåvarande Sverige. Ätten Roos av Ervalla var dess ägare. Godset dominerade helt den södra delen av socknen. Den norra delen har huvudsakligen bestått av skattegår- dar med självägande bönder, undantaget Hults säteri som också är känt från sen med- eltid.

Efter släkten Roos sista medlem, Brita Jöns- dotters död 1580 delades egendomarna upp mellan hennes arvingar. Några av egendo- marna kom att tillhöra Käggleholms gods me- dan andra stod kvar som delar av Ervalla- godset. Vid Ervalla gård uppfördes omkring

Viktiga näringar

Jordbruket med tillhörande skogsbruk har va- rit den huvudsakliga näringen i Ervalla. Detta fram till den andra hälften av 1900-talet. Järn- hanteringen har haft en begränsad betydelse jämfört med närliggande områden. Två järn- bruk (hamrar) fanns fram till 1800-talet. Er- valla hammare och Tingstorps hammare (se- nare Axbergshammar) 2018 sattes en minnes- t avla upp av hembygdsföreningen vid Flåten. Från slutet av 1500-talet har svavelkisbryt- ning förekommit av och till. Störst var den under perioden 1916-1920 då det rådde brist på råvaror sedan det första världskriget. En minnestavla i gruvområdet vid Sundtorp har även här satts upp av hembygdsföreningen. Från slutet av 1800-talet har industriell

torvbrytning ägt rum på Järlemossen. Så sker även i våra dagar.

En annan viktig arbetsgivare var *Ervallabemmet* (grundat 1933 som Ervalla epileptikerhem). Här vårdades epileptiker och psykiskt utvecklingsstörda fram till 1993 då verksamheten lades ned. Utöver dessa så har olika typer av hantverk, tegelbruk, sågverk och mindre verkstadsindustri bidragit till näringslivet i Ervalla.

Sveriges första järnväg

Den första järnvägen, avsedd för persontrafik kom att dras från Nora genom Ervalla. Den invigdes 1856 och anslöt vid Dylta (Ervalla) station till Köping-Hults järnväg. Den järnvägen byggdes samtidigt men invigdes något år senare.

Religionen

Ervallas nuvarande kyrka invigdes 1673. Den ersatte en tidigare träkyrka som stod på samma plats. Arkitekten hette *Mathias Spibler* och bygget bekostades av Ervalla gårds dåvarande ägare *Sigrid Bielke*. Frikyrkornas framfart i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet medförde att församlingar inom *Evangeliska fosterlandsstiftelsen*, *Svenska missionsförbundet*, *Helgelseförbundet* och *Örebromissionen* grundades och flera missionshus och kapell uppfördes

Skolan

Skolundervisning har förekommit sedan lång tid tillbaka. Till en början undervisade klockaren barnen i katekesläsning. Sporadiskt förekom särskilda skollärare under 1700-talet. Folkskolestadgan 1842 innebar att undervisningen fick en stadigare grund. Skollokaler upprättades på flera håll i socknen. Skolor fanns vid kyrkan samt i Klysna, Lund och Avdala. De tre sistnämnda avvecklades runt 1960. Axbergshammars skola avvecklades år 2002 och idag finns endast skolan vid kyrkan kvar.

Fattiggård

Under 1880-talet inrättades fattiggård (älderdomshem) vid Västantorps. Den ersatte den fattigstuga som funnits i närheten av kyrkan. Älderdomshem fanns senare även vid Myre. Båda avvecklades under de sista årtionena

av 1900-talet. Under samma tidsperiod stängdes distriktssköterskemottagningen i Ervalla.

Handel

Lanthandel öppnades i slutet av 1800-talet och har funnits på flera håll i socknen. Bland annat i Ervalla, Klysna, Järle, Torpa, Löt och Avdala. Längst bestod affärerna i Klysna och Ervalla men numera finns ingen av dem kvar.

Föreningslivet

I Ervalla finns ett antal föreningar representerade. Störst är *Ervalla Sportklubb* som har fotboll på sin agenda. Klubben grundades redan 1935 och ESK spelar numera i division fem. *Dyltabruks Ryttarförening* har numera flyttat sin verksamhet till Ervalla. Här bedrivs både tävlings- och träningsverksamhet på egen anläggning. *Ervalla Schacksällskap* sysselsätter främst ungdomar i denna ädla tankesport. *Ervalla med omnejd biodlarförening* ordnar med kurser och utställningar i ämnet. *Kulturgården* driver ungdomsgård på Ervalla skola samt att både *Järle byalag* och *Ervalla hembygdsförening* söker att hålla intresset för hembygden vid liv. *Svenska Kyrkan* genom Axbergs församling, *Sabbatsbergs Missionsförsamling* och *Ervalla Baptistförsamling* står för de religiösa delarna i samhället. LRF Lantbrukarnas Riksförbund finns också representerat.